

Historia Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Zabrze.

W 1517 roku augustianin Marcin Luter przybił na drzwi kościoła zamkowego w Wittenberdze słynnych 95 tez, w których kwestionował w sposób zasadniczy praktyki i sprawowanie urzędów w ówczesnym Kościele Katolickim. Wydarzenie to dało początek Reformacji – czyli reformie kościoła zachodniego – która wkrótce objęła, poza Niemcami, wiele innych państw.

Nowinki religijne bardzo szybko dotarły na teren Śląska. W I połowie XVI wieku prężnymi ośrodkami luteranizmu obok Wrocławia był Brzeg a także Opole, gdzie zdecydowana większość duchownych, mieszczan, a także mas chłopskich opowiedziało się za nowym porządkiem kościelnym i nabożeństwami w duchu ewangelickim. Również na terenach wokół Zabrze, Reformacja czyniła bardzo szybkie postępy. Ewangelicy (luteranie) stanowili absolutną większość w Bytomiu, Tarnowskich Górach, Pyskowicach, Raciborzu, a także w wielu okolicznych wsiach. Wyjątek stanowiły Gliwice, gdzie Rada Miasta opowiedziała się przeciw nowemu ruchowi religijnemu, a także Toszek, który również skutecznie oparł się reformie Kościoła. Jeśli chodzi o Zabrze, nie ma całkowitej pewności, czy w Kościele Św. Andrzeja odprawiano ewangelickie nabożeństwa na przełomie XVI i XVII wieku oraz czy rzeczywiście prawdą jest, iż kościół ten, w czasie Wojny 30 – letniej, został przez luteran spalony.

Wiemy natomiast z dość wiarygodnych źródeł, że Kościoły w Mikulczycach, Biskupicach i Kończycach były w tamtym czasie kościołami ewangelickimi. Tak czy inaczej nowe prądy religijne dotarły wtedy na ziemię, które dzisiaj wchodzi w skład miasta Zabrze.

Kresem rozwoju Reformacji na Górnym Śląsku była Wojna 30 – letnia (1618-48) i następująca po niej Kontreformacja, w wyniku której ewangelicy stracili niemal wszystkie kościoły na terenie Górnego Śląska. Rocznik statystyczny za rok 1724 podaje, że w Zabrze, a także w sąsiednich miastach luteran w zasadzie nie było.

Lata 1791 – 1918

Ponowne pojawienie się ewangelików w Zabrze ma nierozzerwalny związek z odkryciem pokładów węgla kamiennego, rozwojem przemysłu, a więc budową kopalń, hut, koksowni oraz innych zakładów przemysłowych. Momentem przełomowym stało się otwarcie w 1791 roku kopalni „Królowa Luiza”. Rzeczą oczywistą było, iż niewielka dotychczas liczba mieszkańców, zajmująca się uprawą roli, nie jest w stanie sprostać zapotrzebowaniu zakładów na siłę roboczą. W związku z tym, na teren miasta i okolicznych wsi zaczęła napływać ludność z bliższych i dalszych stron. Sporą część nowych osadników, zwłaszcza urzędników, stanowili ewangelicy. W I połowie XIX wieku życie religijne tutejszych luteran nie miało zorganizowanej formy. Miejscowi luteranie podlegali formalnie Parafii ewangelickiej w Tarnowskich Górach. Jednakże dzięki koleżeńskim stosunkom pomiędzy proboszczem Parafii św. Andrzeja a duchownym ewangelickim, wszystkie czynności kościelne takie jak chrzty, pogrzeby i śluby były sprawowane w Parafii katolickiej, z jednoczesną adnotacją tego faktu w księgach Parafii w Tarnowskich Górach. Raz na miesiąc nabożeństwa odprawiał również ksiądz z Tarnowskich Gór, a miały one miejsce w udostępnionej do tego celu starej cechowni.

W roku 1830 następuje zmiana przynależności zabrzeńskich ewangelików, ich macierzystą parafią stają się Gliwice. Kolejnym impulsem do rozwoju Zabrze, a co za tym idzie wspólnoty ewangelickiej jest oddanie w 1846 roku linii Górnośląskiej Kolei Żelaznej. Tutejszy

przemysł, zyskując bezpośrednie połączenie kolejowe z resztą Niemiec, wykorzystuje sposobność do zwiększenia wydobycia węgla kamiennego oraz produkcji wyrobów hutniczych i stalowych.

Następuje kolejny znaczny przyrost ludności, liczbę ewangelików w tym czasie szacuje się na ok. 500. W roku 1854, w odpowiedzi na potrzeby szybko rozrastającej się społeczności, następuje otwarcie szkoły ewangelickiej w okolicach starej cechowni.

W owym czasie brak było również cmentarza, kiedy zaś w roku 1867 miejscowy proboszcz katolicki odmówił pozwolenia na dalsze pochówki (z powodu braku miejsca), zabrzańscy ewangelicy stanęli przed nie lada problemem. Dzięki przychylności hrabiego Henckla Von Donnersmarcka, który przekazał na ten cel dwie morgi ziemi, nowy cmentarz poświęcono w 1868 roku.

Z biegiem lat coraz bardziej nagląca staje się konieczność usamodzielnienia się miejscowej społeczności, a także, przede wszystkim, budowy własnego kościoła, szkoły i utworzenia parafii. Sprawa ta stała się jeszcze bardziej niecierpiąca zwłoki, kiedy w roku 1870 należało bezwzględnie opuścić starą cechownię, wykorzystywaną dotychczas jako dom modlitwy.

Dzięki przychylności Parafii gliwickiej oraz pomocy finansowej z zewnątrz, udało się zgromadzić niezbędne środki do zrealizowania ambitnych planów i zamierzeń. W roku 1872 roku oddano do użytku budynek szkoły, a rok później, dokładnie 01 czerwca 1873 roku utworzono samodzielną Parafię ewangelicką w Zabrze, liczącą wtedy 1367 dusz. Nowa Parafia z miejsca uzyskała pełną samodzielność, a w jej skład wchodziły następujące gminy: Zabrze, Małe Zabrze, Dorota, Zaborze, Biskupice, Mikulczyce, Maciejów i Sośnica. W tym czasie trwa również budowa kościoła, którą mimo pewnych trudności, udaje się zakończyć w sierpniu 1874 roku.

Dzień 25 października 1874 roku zapisał się na stałe w historii zabrzańskiej Parafii. W tym dniu bowiem, o godz. 18.00, odbyło się poświęcenie nowego kościoła p.w. „Pokoju”, a jednocześnie miało miejsce wprowadzenie w urząd pierwszego proboszcza, księdza Gustawa Adolfa Kuhna, który pracował w Zabrze od 1872 roku, jako wikariusz. Uroczystość poświęcenia kościoła zgromadziła grono znamienitych gości, licznych duchownych ewangelickich, tłumy współwyznawców z Zabrze i okolicznych miast. Gościem uroczystości był również jeden z księży katolickich. Ostatnim etapem prac budowlanych było wybudowanie i oddanie do użytku plebani w roku 1879. Od tego momentu życie parafialne rozwija się bez przeszkód. Odbywają się również nabożeństwa w języku polskim, średnio 9 razy w roku. W parze z rozwojem parafii idzie również rozwój szkolnictwa. W Zabrze funkcjonuje bowiem 8 szkół ewangelickich.

Wielkim i zrealizowanym dziełem księdza G. A. Kuhna było utworzenie w 1883 roku Diakonatu, który objął opieką starców, sieroty i kaleki. Diakoniat był prowadzony przez ewangelickie siostry diakonise.

W 1893 roku niespodziewanie umiera pierwszy proboszcz zabrzańskiej parafii ksiądz Adolf Gustaw Kuhn. Parafia liczy wówczas 2275 członków. Rok później nowym proboszczem zostaje wybrany ks. Wilhelm Waiss, który sprawuje swój urząd do roku 1913.

W 1897 r. przeprowadzone zostają niezbędne prace remontowe, niezła sytuacja finansowa Parafii była możliwa dzięki temu, iż sporą część wiernych stanowiła kadra urzędnicza i inżynierska. W tym okresie ponownie notujemy bardzo szybki wzrost wiernych, co ilustruje poniższe zestawienie:

Rok – Liczba Wiernych

1897 – 3072 dusz

1907 – 5111 dusz

1912 – 6000 dusz

Następstwem tego faktu jest pilna konieczność wybudowania nowego kościoła i utworzenie nowej parafii na terenie Zabrze. Ponieważ najszybszy przyrost wiernych następuje w Zaborzu, tam też w latach 1903 – 1905 powstaje kościół imienia „Królowej Luizy”. Poświęcenie kościoła odbyło się 02.07.1905 roku. Plebanię, nieco oddaloną od kościoła, udało się oddać do użytku w 1911 r. Formalnie zaś Parafia została utworzona i uzyskała samodzielność w 1910 roku. Funkcję II proboszcza, w wyniku wyborów objął ks. Alfred Kraft.

Również i na Zaborzu odprawiano nabożeństwa w języku polskim, początkowo 6 – 8 razy w roku, by potem zwiększyć tę liczbę do 14. W związku jednak ze słabnącym zainteresowaniem polskimi nabożeństwami, ostatecznie zaniechano ich odprawiania w roku 1918.

Inną dzielnicą, w której następuje bardzo szybki przyrost wiernych są Biskupice. Już w roku 1869 otwarto tam ewangelicką szkołę i kaplicę. W dniu 23 października 1870 roku odbyło się pierwsze ewangelickie nabożeństwo. Biskupice nie były wówczas samodzielną Parafią, raczej stacją kaznodziejską, obsługiwaną przez wikariuszy z Bytomia. Parafię ewangelicką w Biskupicach udało się utworzyć 1 października 1886 roku. Dziesięć lat później przebudowano kaplicę, nadając jej obecny kształt. W 1905 roku mieszkało na terenie Parafii 814 ewangelików w tym 44 mówiących w języku polskim. W roku 1927 powstaje przedszkole i stacja diakonis, zbór liczy 1350 wiernych. Pierwszym proboszczem parafii, od jej początku do roku 1929, był ks. Alfred Paulisch. Po jego śmierci proboszczem został ks. Reinhard Steffler. W latach wojennych obsługę duszpasterską sprawowali księża Otton Glombitza i dorywczo Herman Tiesler. Do roku 1945 Biskupice są samodzielną, trzecią Parafią na terenie dzisiejszego Zabrze.

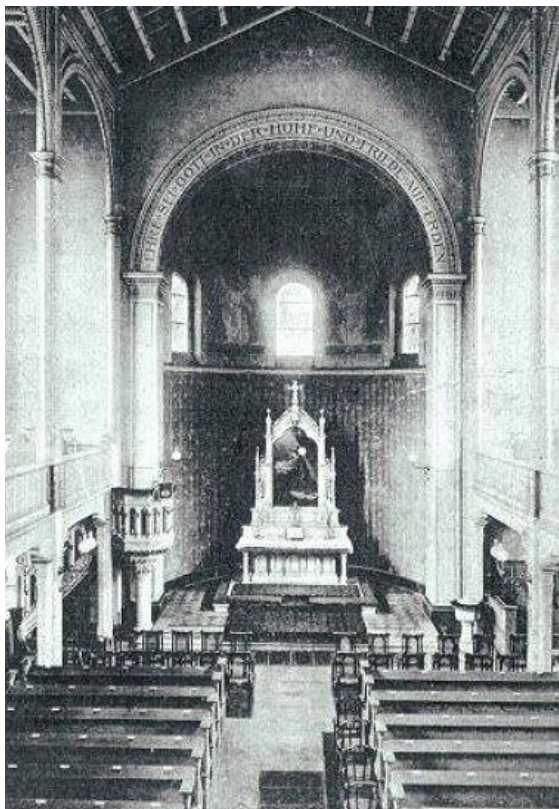
W roku 1909 rozpoczyna działalność chór. Chórzyści amatorzy gromadzą się również przy drugiej Parafii na Zaborzu. Prężnie działa Koło Pań, które prowadzi pracownie robót ręcznych, kroju, szycia, itp. Funkcjonuje także Związek Ewangelickich Kobiet i Dziewcząt, a także Związek Ewangelickich Mężczyzn i Młodzieńców. W roku 1913 kończy swoją służbę w Zaborzu ksiądz Weiss, a na jego miejsce przychodzi ks. Otto Hoffmann. Lata I Wojny Światowej to czas zastoju w życiu parafialnym, a także smutku po tych parafianach, którzy polegli na wojennych frontach.

Lata 1918 – 1945

Po okresie wojennym następuje powolny powrót do normalności. Wznawia działalność chór parafialny. Od 1917 r. zaczyna ukazywać się gazetka „Kościół i Ojczyzna”. Nie można również zapomnieć o pięknej sali przy ulicy Floriana, która służyła do organizowania imprez kulturalnych i religijnych.

Po Powstaniach Śląskich i Plebiscycie oraz ostatecznym podziale Górnego Śląska, spora grupa luteran przybywa z części przyznanej Polsce na tereny, które pozostały w granicach Niemiec. Jednym z takich miejsc jest Zabrze. W roku 1929 parafia liczy ogółem 9920 wiernych, z tego w Biskupicach mieszka 1239 ewangelików, na Zaborzu – 1795. Z innych dzielnic, w których nie było ewangelickiego kościoła albo kaplicy wypada wymienić Sośnicę – 452 ewangelików oraz Mikulczyce 371 osób wyznania ewangelickiego.

W okresie międzywojennym, podstawowym zadaniem Parafii była jak najlepsza obsługa wiernych, zwłaszcza tych, którzy mieszkali w pewnej odległości od istniejących już placówek.



W Mikulczycach wspólnota ewangelicka istniała formalnie od 1920 roku, pierwsze zaś nabożeństwa zaczęto odprawiać od Wielkanocy 1922 roku, w sali przedszkola należącego do huty „Donnensmarck” na ulicy Steigerstrasse (ul. Sztymarów). Plany wybudowania kościoła powstały już w roku 1930, ale z powodu braku środków nie zostały one zrealizowane. Projekt ten powiódł się siedem lat później, kiedy w ciągu niespełna dwóch miesięcy wzniesiono do dziś istniejącą budowlę. Tak więc od 1937 roku ewangelicy z Mikulczyc dysponowali kościołem, który był i jest do dzisiaj filialem Parafii zabrzańskiej. Warto nadmienić, iż kościół zaprojektowała i wykonała firma Christoph und Unmack z miasta Niesky. Firma ta specjalizowała się w budowie drewnianych, prostych i funkcjonalnych obiektów, takich jak kościoły, domy mieszkalne, baraki. Zaletą takiej technologii był niezwykle szybki czas realizacji oraz niski koszt wykonania. Do dzisiaj, w bytomskiej dzielnicy Bobrek, istnieje podobny

kościół wzniesiony przez tę samą firmę w roku 1932.

Również w Sośnicy rozpoczęto odprawiać nabożeństwa w tym samym roku, co w Mikulczycach. Miejszem spotkań była jedna z sal gospody. Rok później, pierwszy raz w podobnym pomieszczeniu spotkali się ewangelicy z Maciejowa.

W 1936 r umiera ksiądz O. Hoffmann, a jego miejsce na stanowisku proboszcza zajmuje ksiądz Hermann Tiessler, który pozostał w Zaborzu do roku 1945.

W roku 1939 liczba wiernych przekroczyła 10.000. II Wojna Światowa stanowiła kres szybkiego rozwoju ewangelicyzmu na terenie Zaborza. Wielu parafian zginęło. Inni znaleźli się w obozach. Część zaś opuściła Zabrze przed wkroczeniem Armii Czerwonej. Wyjechał również ks. Tiessler. Obowiązki duszpasterskie, prawdopodobnie do wiosny 1945 roku, sprawował ks. Zimmer.

Pierwsze polskie nabożeństwo ewangelickie odprawił w Zaborzu 23 września 1945 r. ks. Alfred Hauptmann.

Lata 1945 -1999

Po wojnie parafia utraciła szkołę, salę na ulicy Floriana, w Biskupicach ostała się jedynie kaplica, a w Mikulczycach kościół, przejęty początkowo przez katolików, został odzyskany dopiero w 1952 roku. Z powodu wojny nie zrealizowano nigdy planów budowy kościołów w Maciejowie i Sośnicy. Nabożeństwa w prowizorycznych pomieszczeniach odbywały się tam tylko do 1942 r.

W roku 1952 ks. Alfred Hauptmann został pierwszym powojennym proboszczem parafii zabrzańskiej, pełniąc tę funkcję do 1983 roku. Ksiądz Alfred Hauptmann był również seniorem (biskupem) diecezji katowickiej do roku 1980. W tym czasie odbywają się nabożeństwa we wszystkich kościołach a więc w Zabrze, Biskupicach i Mikulczycach. Nabożeństwa w Zaborzu milkną dopiero w maju 1970 roku, kiedy okazuje się, że na skutek szkód górniczych kościół należy rozebrać, co ma miejsce kilka miesięcy później.

W ramach nowej organizacji sieci parafii, na tzw. ziemiach odzyskanych, do Zabrze przyłączono po wojnie filiały w Zdieszowicach – Rozwadzy (działał do przełomu lat 60/70 tych) oraz funkcjonujący do dziś w Kędzierzynie-Koźlu.

Cały okres powojenny charakteryzuje się drastycznym spadkiem liczby wiernych. Głównym powodem jest oczywiście emigracja do Niemiec. Szczególne nasilenie notujemy w latach 1945-50, 1957-60 oraz w latach osiemdziesiątych. Proces ten uwidacznia tabela:

Rok – Liczba Wiernych

1948 – 4600 dusz

1951 – 3900 dusz

1954 – 3800 dusz

1962 – 2288 dusz

1966 – 1862 dusze

1970 – 1580 dusz

1973 – 1640 dusz

1979 – 1300 dusz

1989 – 900 dusz

Liczebną stabilizację udało się osiągnąć dopiero w latach 90 – tych.

W 1998 roku, niespodziewanie umiera ks. Andrzej Hauptman, syn ks. Alfreda Hauptmanna. Ksiądz Andrzej Hauptman ur. się 9 października 1946 roku w Zabrze w rodzinie pastorskiej. Prawie całe swoje życie był związany z miastem oraz tutejszą Parafią ewangelicką. W tutejszym kościele był chrzczony, confirmowany, w nim był ordynowany a także tu składał swoją małżeńską przysięgę. Również i w tej świątyni odbyło się jego ostatnie pożegnanie.

Po studiach w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, w roku 1969, ks. Andrzej Hauptman był ordynowany na duchownego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. W 1979 roku zostaje II proboszczem Parafii w Zabrze, a w 1982 roku wybrano go na I proboszcza. W latach 1977 – 1978 pełnił funkcję duszpasterza polskich Parafii w Londynie, w latach 1989 – 1991 pracował w Berlinie. Sprawował także wiele funkcji ogólnokościelnych. Od 1982 roku pracował w zarządzie Bratniej Pomocy im. Gustawa Adolfa, a od 1996 był jej prezesem. W tym samym roku został wybrany na prezesa Synodu Kościoła. Serdeczny dla każdego i otwarty na potrzeby wszystkich, bez względu na pochodzenie czy wyznanie, szybko zaskarbił

sobie sympatię i szacunek parafian oraz lokalnej społeczności. Każde zadanie wypełniał zawsze w duchu służby Bogu i bliźniemu.

Uroczystości pogrzebowe ks. Andrzeja Hauptmana zgromadziły niezliczone grono jego przyjaciół, wdzięcznych parafian, ludzi dobrej woli z bliska i z daleka, wszystkich tych, którym przez swoje zaangażowanie i Bożą służbę, był po prostu bliski.

Dzień dzisiejszy

Na przełomie 1998 i 1999 roku administratorem Parafii został ks. Jerzy Samiec, proboszcz Parafii w Gliwicach. Stan taki ma miejsce do dnia 31 sierpnia 1999 roku, kiedy to Zgromadzenie parafialne wybrało nowego proboszcza Parafii ewangelickiej w Zabrze ks. Dariusza Dawida, pochodzącego z Byczyny na Ziemi kluczborskiej.

W roku 2001 udało się odrestaurować wnętrze kościoła „Pokoju”, utworzyć „centrum” katechetyczne na piętrze plebani. W latach 2001-2002 trwał remont kościoła w Mikulczycach (wymiana dachu, okien, wzmocnienie fundamentów kościoła, przebudowa schodów wejściowych). Przeprowadzono także kapitalny remont kaplicy cmentarnej oraz szereg innych przedsięwzięć. W 2002 r. miały miejsce prace remontowe organów w kościele „Pokoju”, dzięki którym kościół stał się na powrót miejscem koncertów i recitali organowych.

W zabrzańskiej Parafii działa reaktywowany chór parafialny. Rozpoczął działalność zespół młodzieżowy oraz chórek dziecięcy. Co tydzień spotyka się młodzież pokonfirmacyjna, a raz w miesiącu młodzież studiująca i pracująca. Parafia nawiązuje do bogatych tradycji oświatowych i diakonijnych. Prowadzi świetlicę socjoterapeutyczną dla dzieci oraz wypożyczalnię sprzętu rehabilitacyjnego. Przy Parafii organizowane są kursy językowe dla dzieci. W 2002 powstało archiwum parafialne. W planach są również inne zamierzenia, które ufamy, że uda się z Bożą pomocą zrealizować. Parafia ewangelicka w Zabrze przez cały okres swojego istnienia była, i nadal pozostaje obecna w życiu miasta, będąc trwałym elementem różnorodności kulturowej, i religijnej.

Duszpasterze

od 1830 – ks. J. Ansorg,

- ks. Gottlieb Jacob,

- ks. Robert Beer,

- ks. Friedrich Schultze

1873-1893 – ks. Gustaw Adolph Kuhn

1894-1913 – ks. Wilhelm Weiss

1913-1936 – ks. Otto Hoffmann

1906 – ks. Rokowski (wikariusz)

1907 – ks. Foerste (wikariusz)

1907 – ks. Weltzgott (wikariusz)

1910 – ks. Barha (wikariusz)

1910-1938 – ks. Alfred Kraft (II proboszcz)

1923-1927 – ks. Jan Scholz (wikariusz)

1929-1935 – ks. Marcin Wahn (III proboszcz)

1935-1945 – ks. Harman Tiesler

1938-1945 – ks. Otto Glombitz (I proboszcz)

1943-1945 – ks. Gerhard Schubert (III proboszcz)

1945-1982 – ks. sen. Alfred Hauptman

1954-1956 – ks. Józef Pośpiech (wikariusz)

1956-1957 – ks. Karol Bauman (wikariusz)

1957-1958 – ks. Jan Mach (wikariusz),

- ks. Karol Tyrna (wikariusz)

1965-1967 – ks. Alfred Bieta (wikariusz)

1967-1968 – ks. Ulryk Gondek (wikariusz)

1969-1998 – ks. Andrzej Hauptman

1989-1993 – ks. Jerzy Samiec (wikariusz)

1993-1995 – ks. Paweł Hause (wikariusz)

1995-1996 – ks. Ryszard Pieron (wikariusz)

1996-1997 – ks. Cezary Królewicz (wikariusz)

1997-1999 – ks. Michał Walukiewicz (wikariusz)

od 1999 – ks. Dariusz Dawid